

Различита схватања значења појма законитости рата

УДК: 355.011

Мр Николај Марческу, пуковник у пензији

У нашој и страној литератури појам који се означава терминима законитост и закономерност рата има различита значења, као и њихов однос са појмом закон рата.

Аутор наводи карактеристична схватања појма законитост, односно закономерност, у нашој и страној литератури. На основу њихове анализе изводи закључак и даје своју дескриптивну дефиницију. Сматра да под појмом законитост (закономерност) треба подразумевати објективне карактеристичне појаве, процесе и тенденције у рату које су резултат деловања једног или више закона. Осим тога, одређује и однос између појмова закон и законитост. На крају, аутор предлаже како да се користи термин законитост, односно закономерност, у нашој доктринарној литератури и војној теорији.

На основу анализе наше војне литературе, може се закључити да се термини законитост и закономерност већ дуго користе, али често у различитом значењу. У речнику Српске академије наука термином законитост означавају се: „особина или стање онога што је законито, усклађеност, ред“, док се термином закономерност означава: „особина, стање онога што је закономерно, усклађеност према законима, систематичност“. ¹ У Руско-српскохрватском војном речнику термин закономерност означен је као „законитост, сагласност са законима а закономерној – законит по закону“, ² а слично значење за те термине наводи се и у другим лексиконима и речницима. ³ У вези са значењем тих термина, у Филозофској енциклопедији се наглашава: „треба разликовати закон као конкретну опште и апстрактно једнострану моменат посебно појављивања, тј. одређену закономерну везу. Утврђивање закономерности појава нужно указује на постојање закона у њиховој појави и развоју али сама закономерност таквим законом још се не појављује“. ⁴ Из одређених значења тих термина, могу се извести барем два закључка:

1) да се термини законитост и закономерност користе као синонимима, јер се њима означава неко стање – појава у објективној стварности рата у којој делују закони;

¹ Речник српско-хрватског књижевног и народног језика, САНУ, Београд, 1978, стр. 10 и 12.

² Милисав Перишић, Руско-српскохрватски војни речник, ВИЗ, 1980, стр. 293.

³ Трагајући за лексикографским значењем тог термина прегледани су бројни доступни речници, лексикони и енциклопедије на српском и другим језицима. Међутим, у многим од њих тај термин није обрађен, посебно у војним речницима. Више је обрађен у делима на руском језику.

⁴ Филосовская энциклопедия, том II, Москва, 1962, стр. 149.

2) да термин, а тиме и појам закон није идентичан појму законитост или закономерност.

Значење термина законитост – закономерност и његов однос према закону у нашој литератури

Аутори који пишу о законитостима рата с правом констатују да се термин законитост – закономерност употребљава у више области људске делатности и у више значења. Ради сагледавања његовог значења, пре свега, у теорији војне науке и војној доктрини наводимо само неке карактеристичне примере његовог одређења.

1) Указујући на разлику између природних и друштвених закона⁵ Радомир Лукић тврди да у социологији, поред „неумитних“, постоје и статистички закони, и објашњава какви су то закони и које појаве обухватају. Резимирајући своје схватање, наглашава да појединачне појаве које се као делатност појединаца повезују (или разматрају) као јединствена друштвена појава (као целина појединачних појава) подлежу некој општој законитости (у овом случају статистичкој законитости). Тиме је хтео да каже да се у великом броју појаве сумирају и воде ка некој нужности – у облику (форми) израженом у некаквој врсти везе и односа – законитости. Према томе, у том значењу је др Лукић употребљавао тај термин а не означавање, како тврде поједини аутори „карактеристика“ природних и друштвених појава. Тврдња да су законитости карактеристике у супротности је са ставом у одређивању законитости. Исто тако неприхватљива је и са гносеолошког становишта.

У истом том значењу, да би истакао постојање неке правилности између појава, користи термин законитост и Богдан Шешић у својим радовима, нарочито приликом разматрања проблематике узрочних и статистичких закона. Говорећи о статистичким законима, он наглашава да су ти закони „основа за продирање у узрочно последичну законитост ових сложених целина“.⁶ На другом месту, одговарајући на примедбу у вези са законом узрочности у физици, он каже: „Интеференција⁷ разних, чак и супротних закона, не значи негацију или неважење законитости једног дешавања, него значи једино деловање неке више сложене комплексне законитости“.⁸

Иако ти аутори не дају своју дефиницију појма (значење) законитост, из наведених ставова и целине њихових радова може се закључити да су га користили за означавање појава и процеса у објективној стварности који су настали као последица деловања објективних закона.

⁵ Др Радомир Лукић, *Основи социологије*, V издање, Београд, 1965, стр. 19.

⁶ Др Богдан Шешић, др Андрија Стојковић, *Дијалектички материјализам*, Београд, 1960, стр. 238.

⁷ Интеференција (лат.) узајамно дејство закона у објективној стварности или се појачавају, слабе или поништавају (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1961, стр. 360).

⁸ Др Богдан Шешић, *Логика*, II издање, Београд, 1962, стр. 630.

Тиме они указују на чињеницу да појаве у објективној стварности нису хаотичне, да у њој не владају само случајности него и одређене нужне и сталне везе – закони. На тај начин, ти аутори показују да разликују појмове закон и законитост. За њих је карактеристично још и то да не дају дефиницију појма законитост.

Олег Мандић, међутим, уз коришћење термина законитост и закон даје и своје одређење појма законитост: „...у појму законитости показана је чињеница да се кретање одређених ствари-процеса-стања одвија према законима који су за њих специфични... Када у већем броју појединачних ствари-процеса-стања исти узроци и услови својим узајамним деловањем постижу увек исти учинак онда је реч о законитости њихова деловања... Али целина, што је саставља већи или мањи број ствари-процеса-стања свака са својим специфичним законима настајања и постојања, опет има властите законе, у којима долази до изражаја оно што је за њу суштину – појаву основно, опште и нужно међу њеним деловима. На тај се начин долази до спознаје законитости вишег или нижег степена. То је, дакле, општа законитост у односу на посебне законитости њезиних делова“.⁹ Из наведених исказа се може закључити да аутор разликује појам закон од појма законитост, поближе их одређује и указује на њихов међусобни однос.

2) У нашој војној литератури, посебно у доктринарним документима често се употребљавају термини законитост и закономерност (преузет из руског језика), и то у разним значењима и, нажалост, често у погрешном значењу. На пример: у *Стратегији оружане борбе* (доктринарни докуменат) наводи се да су „...принципи ратне вештине категорије које се изводе из научне спознаје законитости оружане борбе и усвојених доктринарних ставова... Принципи ратне вештине мењају се у складу са променом објективних услова (уместо закона) и законитости оружане борбе... Стратегија оружане борбе изучава законитости (уместо закона) и тенденције (уместо законитости) оружане борбе“.¹⁰

Законитости су разматране и у књизи групе аутора *Стратегија: „Војна теорија разматра опште законитости (уместо законе) рата, тј. оне законитости које важе за сваки рат, али мора разматрати и његове унутрашње законитости које одређују кретање ратних дејстава и унутрашњу садржину одређеног облика и врсте рата. Откривање ових законитости је ствар војне теорије при чему се она користи уопштавањем историјских искустава и проучавањем конкретних фактора и услова оружане борбе, откривајући оно што је најопштије и заједничко, према томе, и законито“*.¹¹

Група аутора у књизи *Теорија о рату* наглашава: „... оружана борба као и рат у целини, води се организовано и плански, уз висок степен

⁹ Др Олег Мандић, *Преглед дијалектичког материјализма*, Загреб, 1964, стр. 85, 86 и 89.

¹⁰ *Стратегија оружане борбе*, ССНО, 1983, стр. 11 и 94.

¹¹ Група аутора, *Стратегија*, (нацрт уџбеника), Београд, 1974, стр. 505.

предвиђања. Она има своје законитости, физиономију и конкретне облике испољавања... Оружана борба носи печат карактера рата и свих његових законитости“.¹²

Термин законитост употребљавају у више значења и аутори књиге *Припрема и вођење општенородног рата*: „...рат и оружана борба као друштвене појаве заједно са свим другим појавама у друштву (производња, политика, право) имају одређене законитости настанка и развитка...оружана борба развија се по одређеним законитостима – општим и посебним... субјективни фактори иступају као један од услова испољавања објективних закона рата и оружане борбе... У рату, као релативно самосталној друштвеној појави, делују најопштији закони рата“.

Посебно треба обратити пажњу на следеће ставове аутора: „Рат и оружана борба, као друштвена појава, поред општих закона и законитости настанка и условљености, има и своје унутрашње законитости, оне које одређују кретање ратних дејстава, њихову унутрашњу садржину. Те законитости почивају и проистичу из основних закона дијалектике по којима се крећу и развијају све појаве у друштву, природи и људском мишљењу. Откривање тих законитости у области рата, а посебно оружане борбе, је ствар војне науке“.¹³

Из анализе исказа аутора у наведеним и другим делима, без обзира на то да ли су тачни, може се закључити следеће:

1) термин законитост се употребљава са два значења: прво, за означавање стања међу стварима – појавама и процесима у некој области или целини објективне стварности. При томе се истиче као принцип: сва кретања у објективној стварности су законита – закономерна. И друго, користи се с истим значењем као појам закон (као синоними);

2) наведени и други аутори не одређују разлику између појмова којима означавају термине закон и закономерност;

3) у нашој војној литератури не постоје расправе о односу појмова закон и законитост.

Значење термина закономерност и његов однос према појму закон у руској литератури

О обиму и садржају термина закон и закономерност¹⁴ као и њиховом међусобном односу, ни међу руским ауторима не постоји јединствено мишљење. Будући да термин закономерност употребљавају у различитим значењима, према томе како схватају појам закономерност аутори се, условно, могу поделити у три групе.

1) Прву групу чине аутори који термине закон и закономерност не користе као синониме. Када изражавају откривене објективне, суштин-

¹² Славко Мркић, Милош Прелевић и други, *Теорија о рату*, Београд, 1978, стр. 239.

¹³ Група аутора, *Припрема и вођење општенородног рата*, Београд, 1978, стр. 49, 51, 52 и 53.

¹⁴ Термини законитост и закономерност сматрају се у овом раду синонимима.

ске, опште и нужне односе међу појавама користе термин закон, а када изражавају само објективно постојање тих веза (још не сазнатих), односно хипотетичку, статистичку могућност – тенденцију у објективној стварности, употребљавају термин закономерност. Отуда, када за неке појаве кажу да су закономерне, значи да се односи између њих могу открити и изразити у облику закона. У том значењу је термин закономерност најчешће употребљавао и Лењин: „свет је закономерно кретање материје, а наше сазнање будући вишим продуктом природе, у стању је објаснити и одразити ту закономерност“. Исто тако, критикујући Е. Канта, он наглашава: „...образовање (апстрактних) појмова и операција... које укључују у себи представе, убеђења, сазнање закономерности објективних веза света ... закони обухватају приближно универзалну закономерност вечног кретања и развоја природе“.¹⁵

Поред таквог схватања појма закономерност у најширем смислу (као закономерности целе објективне стварности), поједини аутори из те групе изражавају у неким случајевима и конкретну врсту везе између ствари, појава и процеса. На пример: „узрочно последична веза је закономерна“.¹⁶ За ту групу аутора карактеристично је то, да не наглашавају никакву разлику и не говоре о међусобном односу појмова закон и закономерност, што је сасвим логично, јер термин закономерност користе за означавање закономерности појава.

2) Аутори друге групе појам закономерност употребљавају увек у истом значењу као и закон – као синониме. Међу њима већину чине војни писци. Поједини аутори из те групе, међутим, уочавају и истичу да појмови закон и закономерност нису синонимима, али ту разлику не објашњавају.

Аутор књиге *Војна стратегија* употребљава термине закон и закономерност као синониме: „...у круг питања која истражује теорија војне стратегије улазе: закономерности оружане борбе у оквиру стратегије... Познавање општих закономерности оружане борбе омогућава војсковођи да предвиди карактер војних догађаја у будућем рату и да успешно искористи закономерности у руковођењу ратом, свесно усмеравајући делатност оружаних снага“.¹⁷

У књизи *Тактика*, групе аутора, термини закон и закономерност такође се употребљавају као синоними: „...оперативно искуство истражује карактер савремених операција, закономерности, принципе и начине њихових припрема и вођења... Тактика поред осталих питања открива закономерности оружане борбе тактичким снагама и средствима“.¹⁸

У делу *О совјетској војној науци* наглашава се потреба откривања „закона и принципа стратегије... и општих закономерности, принципа и правила припреме и вођења операција“.¹⁹

¹⁵ В. И. Лењин, *Полное собр. соч.*, 5. изд., том 8, стр. 174, и том 29, стр. 160 и 164.

¹⁶ Д. Т. Ахмедли, *Категорија закона в материалистической диалектике*, Баку, 1965, стр. 42.

¹⁷ В. Д. Соколовски, *Военая стратегия*, Москва, 1963, стр. 22 и 23.

¹⁸ В. Г. Разниченко и други, *Тактика*, Москва, 1966, стр. 6 и 8.

¹⁹ М. В. Смирнов и други, *О советской военной науке*, Москва, 1960, стр. 282 и 287.

Схватање закономерности као синонима с појмом закон најочигледније је код аутора *Дијалектике и војне науке*: „...рат као и сви друштвени процеси, потчињен је објективним закономерностима. Међу њима могу се издвојити: а) закономерности које изазивају избијање рата, б) закономерности које одређују ток и исход рата, с) закономерности које опредељују развој и промену облика оружане борбе, д) закономерности оружане борбе или закони војног искуства“.²⁰

Мишљење те групе аутора било је доминантно у руској литератури, нарочито у војној, седамдесетих година. То је био управо период када су се у нас водиле интензивне расправе и истраживања везана за конституисање војне науке и припрему доктринарних докумената. Руски аутори су значајно утицали на наше истраживаче и војне писце, тако да је то мишљење постало преовлађујуће и у нашој војној литератури.

3) За разматрање значења појма законитост и његовог односа према појму закон посебно је значајна трећа група аутора. Наиме, ти аутори праве разлику у значењу појмова закон и закономерност. Њихово мишљење је преовлађујуће последњих деценија у руској општој и војној литератури, а ти аутори не само да разликују та два појма него и одређују њихов међусобни однос.

На разлику између појмова закон и закономерност указао је још 1925. године руски аутор Н. К. Андреев. Он је тврдио „...да закономерност у историји означава присуство унутрашњих веза међу појавама, тада се закон одређеној форми представља – појављује као та веза“.²¹ После Другог светског рата то мишљење су прихватили многи аутори. У међувремену, појавила су се и друга, прецизнија одређења појмова закон и закономерност која су сада општеприхваћена. На пример, В. П. Тугаринов, разматрајући проблематику закона, наглашава: „Појам закономерности употребљава се пре свега у филозофском општем, универзалном смислу, за означавање свих облика веза, свих узајамности објективног света за означавање општег поретка објективног света, за изражавање стања у њему које није хаотични конгломерат ствари и догађаја него јединство нераскидивих веза... Закономерност као објективни процес представља јединство закона дате области. *Закон се јавља делом као моменат закономерности. Он је као такав ужи по садржају него закономерност*“²² (курзив Н. М.).

Други аутор – А. К. Угледов, у својој књизи *Социолошки закони*, истиче: „појам закономерности употребљава се чешће... за означавање свеукупних многостраних суштинских нужних веза и односа објективне стварности. *Закони су одрази и изрази тих веза и односа дате стварности*“²³ (курзив Н. М.).

²⁰ С. И. Крупнов, *Диалектика и военная наука*, Москва, 1963, стр. 50.

²¹ Н. К. Андреев, *К вопросу о понимании закономерности в истории*, Москва, Ленинград, 1925, стр. 47.

²² В. П. Тугаринов, *Законный объективного мира их познание и использование*, Ленинград, 1955, стр. 33 и 35.

²³ А. К. Угледов, *Социологические законы*, Москва, 1975, стр. 198.

Слично је и схватање групе аутора у књизи *Методолошки проблеми војне теорије*: „Предметом војне науке јавља се изучавање објективних закона оружане борбе као главног специфичног садржаја рата својствених његовим закономерностима насталих у процесу примене одређених снага и средстава супротстављених страна у различитим условима и под утицајем различитих фактора“²⁴ (курзив Н. М.).

Још прецизније схватање односа појма закон и закономерност наводи М. В. Попов у свом делу *Суштина закона оружане борбе*: „Филозофски појам закона не може се замењивати са појмом закономерност. Ако су закони суштинске везе и односи у појавама природе и друштва, онда су закономерности карактеристичне појаве, тенденције у којима се очигледно осећа потчињеност дејствима једног или више закона... закон је дубљи, али ужи и сиромашнији него закономерност јер закономерност укључује у себи не толико општа дејства једног закона или више закона него и конкретне појединачне њихове појаве“²⁵ (курзив Н. М.). Исти аутор, у свом раду *Развој погледа на законе рата*, критикујући изједначавање појмова закон и закономерност, наглашава: „Законе и закономерности оружане борбе недопустиво је изједначавати због тога што се не сме изједначавати суштина ствари са облицима (формама) њиховог појављивања“²⁶

На разлику између појма закон и закономерност указују и други аутори из те групе: „Категорија закон и закономерност тесно су повезани и имају слична обележја. Појам закономерности је многозначнији од појма 'закон', он изражава општу тенденцију процеса, та чињеница указује да у његовој основи леже закони. Категорија закон конкретизује представу о закономерности а често се употребљава и као истоветан појам закономерност“²⁷

Разматрајући проблеме закона, група аутора је дошла до истих закључака: „Појам закономерности има у најмању руку два значења. У првом 'законмерност' се схвата као резултат свеукупног дејства многих закона. У другом значењу појам 'законмерност' употребљава се у истом смислу као и појам 'закон'“²⁸

Анализирајући ставове руских аутора, могу се извести следећи закључци о схватању појмова закон и закономерност и њиховом међусобном односу:

1) као у нашој, тако и у руској литератури, посебно војној, постоје аутори који термине закон и закономерност употребљавају као синониме, тј. у истом значењу. У последњој деценији, међутим, већина аутора је усвојила мишљење да то нису идентични појмови;

²⁴ Авторски колектив, *Методолошки проблеми војне теорије и праксе*, Москва, 1969, стр. 276.

²⁵ М. В. Попов, *Сушност закона оружане борбе*, Москва, 1964, стр. 39.

²⁶ М. В. Попов, *Развитие взглядов на законный военный*, „Военная мысль“, 12/1963, стр. 31.

²⁷ Д. А. Волкогонов и други, *Воина и армия – философско социологический очерк*, Москва, 1977, стр. 144–5.

²⁸ И. Ј. Чумахина, В. П. Рожина, *Проблемы законов науки и логики научного познания*, Ленинград, 1980, стр. 34.

2) аутори који су прихватили разлику између појмова закон и закономерност тврде да су обим и садржај појма закономерност шири од појма закон. Закономерности су резултат деловања закона у одређеној области и обухватају, на тај начин, не само дејство (деловање) једног закона или више закона него и конкретне појединачне њихове појаве. Ставови наведених руских аутора сасвим реално нас упућују на становиште да закони постају део објективне стварности у тренутку откривања законитости и као такви имају ужи садржај него појам закономерност;

3) закономерности су, према ауторима треће групе, карактеристичне појаве, тенденције, у којима се осећа деловање једног или више закона. Као резултат деловања једног или више закона настаје одређена закономерност. То значи да нема закономерности без деловања закона. Свако њихово одвајање, па чак и „релативно“ и да имају одређен степен самосталности не може се прихватити као тачно, будући да у рату као друштвеној појави делују само закони, независно од наше воље и сазнања, а као резултат њиховог међусобног деловања настају закономерности;

4) разлику у схватању тих појмова поједини аутори занемарују свесно или из незнања, а неки и из методолошких разлога. Они назначавачу њихову различитост, коју подразумевају, али је не објашњавају.

Однос појмова закон и закономерност

О одређењу појма закона у нашој и страниј литератури постоје бројни радови.²⁹ Неки аутори, посебно руски, сматрају да закономерности настају као последица деловања закона. Природа тог деловања закона у рату није тако једноставна. Мноштво закона у рату не делују одвојено, већ у међусобној вези са другим законима. Једни се закони у међусобном деловању појачавају, други потиру, док неки делују паралелно. Као коначан резултат таквог међусобног деловања (интерференција) – процеса, настају одређене законитости – закономерности. Према томе, закономерности су део објективне стварности – ратне збиље, које настају независно од наше воље и сазнања, јер су у њиховој основи закони рата као објективне категорије. Појмом закономерности се управо и изражава чињеница да су у основи ратних процеса објективни закони. Закономерности су управо те карактеристичне појаве – тенденције³⁰, у којима се осећа и које су резултат деловања закона рата. Другачије речено, закономерности треба схватити као трајни или

²⁹ Опширније о научним законима: Б. Шешкић, *Логика*, Београд, 1962, стр. 626; В. Н. Голованов, *Гносеологическая природа законов науки*, Москва, 1967; Б. Петровић, *О појму научног закона у друштвеним наукама*, Београд, 1977; Ђ. Шушњић, *Појам закона у социологији*, Београд, 1967.

³⁰ Тенденција: тежња, тежње у одређеном правцу са извесним циљем (Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи*, стр. 941). Правац развоја појава или процеса. Тенденција представља и форму појаве закона уопште који „немају реалност сем као приближавање, тенденцију“ (*Философский энциклопедический словарь*, Москва, 1983, стр. 674).

коначни резултат свеукупног деловања многих закона у ратној стварности. Закони рата на тај начин постају део објективне стварности у моменту откривања закономерности. Анализа и истраживање закономерности је пут до самих закона.

Појам закон, као категорија, према обиму и садржају, ужи је и сиромашнији од појма закономерност. Наиме, појам закономерност укључује у свој садржај не само опште деловање закона него и појединачне појаве. Постојање закономерности у рату недвосмислено потврђује постојање и деловање закона у њему. Међутим, с гносеолошког гледишта, откривањем одређених закона рата још није откривена одређена закономерност, и обратно. Закономерних појава и процеса као тенденција у рату има веома много. Настају и мењају се зависно од деловања целокупног система закона рата. Откривањем и анализом закономерности одређених области, на пример, оружане борбе, откривају се сами закони. Управо због тога, упоредо са постојањем закономерности рата у целини, може се говорити и о посебним закономерностима као што су закономерности у оружаног борби. Оне су, у ствари, резултат деловања специфичних закона оружане борбе као главног садржаја рата.

Објективни закони рата углавном имају статистички карактер – статистички су закони. На основу њиховог деловања настају статистичке закономерности, што значи закономерности масовних појава. То сваки истраживач треба да узима у обзир приликом њиховог истраживања.

Закономерности, као и све друге појаве у рату, истражују се и откривају одређеном научном методологијом, у којој мисаони процес има посебан значај. Закони рата се јављају као концептуалне мисаоне реконструкције законитости. Те реконструкције (мисаоно одражавање објективне основе законитости и формулисање њиховог садржаја, правца и начина деловања) нису једноставне слике (репродукције) правца и резултата њиховог деловања него су, пре свега, резултат истраживања и мисаоног стваралаштва – поимања суштине ствари. Познавање закона, а тиме и закономерности, како је указивао и Лењин, „јесте један виши степен човековог сазнања веза зависности и сврсисходности објективног процеса“.³¹

Сазнавање закономерности у рату није само себи циљ, него служи, првенствено, за практичну делатност људи. Стога је у праву руски аутор А. К. Угледов када каже: „Однос међу појмовима закономерност и закон није ништа друго до однос међу објективним везама стварности и њихов одраз у научним законима“.³² У практичном деловању људи, док се конкретни садржаји закономерности не формулишу, оне се спознају прво емпиријски, као тенденције. Због тога их многи аутори називају емпиријским закономерностима, а неки и тенденцијама. У стручним расправама, међутим, неки аутори, полазећи од тога да су све појаве у рату закономерне, погрешно употребљавају термине закон и

³¹ В. И. Ленин, *Полное собр. соч.*, V издање, Москва, 1980, том. 29, стр. 137.

³² А. К. Угледов, *Социологические законы*, Москва, 1975, стр. 60.

закономерност као синониме. У објективној стварности делују само закони. Они утичу на токове у рату. Без њиховог деловања не постоје ни закономерности. Управо због тога појам закономерност не сме да се изједначава са појмом закон.

Разграничење значења појмова закономерност и закон, према мишљењу многих аутора, није само формално питање. Оно је важно гносеолошко, па и методолошко питање како за теорију, тако и за праксу војне науке. Свакако, није свеједно када се у војној науци истражују закони рата, или када се одређене карактеристичне појаве и процеси разматрају као закономерне – као тенденције. У пракси је позната чињеница да војна наука нема увек задатак да открије нове законе рата, него често разматра развитак појава само као закономеран процес. То значи да се у одређеној фази развитка, а често и из практичних разлога, она задовољава и сазнањем о постојању и општем карактеру деловања одређених закона; анализира и сагледава само претпоставку карактера њиховог деловања као тенденције све до њиховог коначног научног формулисања. Такав приступ карактеристичан је за војну историју. Она, најчешће, не открива и не формулише нове законе него разматра, на основу већ познатих, историјски развитак као закономерни процес који је настао деловањем одређених закона у конкретним историјским условима. Ипак, и поред свега, многи наши и руски аутори користе термине закон и закономерност као синониме, а узрока за то има више:

– прво, најзначајнији узрок јесте појава у теорији статистичких закона. У току досадашњих истраживања дошло се до сазнања да су бројни закони у рату статистичког карактера – закони тенденције. Због тога, многи аутори, да би изразили њихов карактер и суштину, све више користе термин закономерност, уместо термина закон. До тога је долазило још чешће када се сазнало за дубљу природу статистичких закона. Односно, да у тако сложеној појави као што је рат ни динамички закони не омогућавају поуздане резултате предвиђања догађаја, него више или мање вероватно тачне. Управо такав степен вероватноће тачности динамичких закона послужио је многим ауторима као аргумент да се и они обухвате и изразе термином закономерност;

– други узрок произилази из општег филозофског схватања појава у објективној стварности, тј. да су све оне закономерне – потчињавају се деловању закона. Тако је термин закономерност најчешће употребљавао и Лењин, говорећи „о закономерном кретању материје... о закономерности развитка светске историје“.³³

– трећи је методолошко-конвенционални узрок. Неки аутори, да би избегли тумачење разлика између та два појма, изједначавали су их уз одређено допунско објашњење, тако да употребљавају један или други термин. Део аутора, пак, сматра да је наведена разлика између та два термина толико незнатна да је не треба објашњавати, што је

³³ В. И. Ленин, *исто*, том 14, стр. 156, и том 33, стр. 437.

погрешно. Међу тим ауторима постоје сигурно и они који и не праве разлику између та два појма, па их зато и употребљавају као синониме.

Тумачење према којем су законитости делови закона неминовно доводи до грешке њиховог изједначавања. Ако се такво схвате ти појмови поставља се питање сврхе и потребе постојања та два појма. Очигледно, погрешка у схватању појма закономерност довела је и до погрешног закључка.

Посебно је за дискусију став појединих истраживача да ће се истраживањем установити да неке законитости имају одлике научних закона. На тај начин аутори, практично, закономерности своде на садржаје закона и изједначавају их. Поставља се питање како је могуће да закон, који има одређени степен сазнајне вредности (тачности), садржи законитости, које имају мањи степен тачности. Садржаји закона науке, па и војне науке, изражавају одређени степен тачности сазнања објективне стварности у тренутку њиховог откривања и формулисања. Они не могу да садрже нешто што је неистражено и непознато, тј. закономерности, за које тек истраживањем треба да се открије да имају све одлике научних закона. Мањи или већи степен тачности закона одређен је степеном развитка науке у чијој се предметној области ти закони формулишу. Зависно од њеног развоја, новим истраживањима откривају се нови закони, или се продубљују сазнања о природи деловања већ познатих закона. Стога оно што неки аутори одређују као закономерност није ништа друго до сам садржај закона.

Ако се под законима у нашој доктринарној терминологији подразумева објективни, суштински, општи, нужни и релативно константни однос између објеката, процеса и одређеног реда појава, у теорији под појмом законитост – закономерност рата треба подразумевати важне карактеристичне појаве, процесе и тенденције у рату које су резултат деловања једног или више закона. Оне су објективне управо због тога што је у њиховој основи деловање објективних закона. Пошто су закони суштински односи међу појавама и процесима, што значи да је појам закона једнозначан појму суштине, то се појам закономерности не сме изједначавати са појмом закон. Према К. Марксу, када би се суштине појава – закони, поклапале са њиховим појавним облицима – закономерностима, наука би била сувишна.

*
*   *

С обзиром на наведено, у нашој пракси и теорији војне науке термине закон и законитост – закономерност убудуће треба употребљавати у два случаја:

– када се означава развој појава у рату као закономеран, тј. у складу са законом;

– када се означавају карактеристичне појаве, процеси и тенденције у рату које настају као последица деловања закона.

То значи да појаве закон или научни закон не треба употребљавати као синоним с појмом законитост – закономерност.